NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03684

DI FOHN

Sholem Aleichem

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נומער 60

שלום־עליכם ביבליאָטעק

פאַר גרויס און קליין

די פאָהן

שלום־עליכם פאָלקס־פאָנד אויסגאבע

ניו יאָרק, 1918

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

די פּאָהן

א.

קינדער! איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פּאָהן. ווי אזוי איך, איין אָרעמאַנ'ס א יונגעל, האָב בעקומען אויף שמחת־תורה א פּאָהן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פערלאָרען. גאָט האָט מיך געשטראָפט, איך האָב זי אויס־געקרענקט...

אז איך בין געווען א קליין יונגעלע, אזוי ווי איהר, האָט מען מיך גערופען „ט אָ פּ ע ל ע ט ו ט א ר י ט ו“, דאָס הייסט: „קאָפּעלע קוקאריקו“. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל, ערשטענס, האָב איך געהאַט א דין קוויטשיג קול'כעל, ווי א יונג האָהנעכעל, וואָס האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו קרעהען, און, צווייטענס, האָב איך ניט געקאָנט אויסרעדען קיין „קוף“ און קיין „כף“ און קיין „גימל“, און ווי אויף צו־להכעיס האָט מיין טאַטע בעדאַרפט הייסען קלמן, מיין מאַמע — גיטעל קלמנ'ס, איך — קאָפּעל גיטעל קלמנ'ס, און דער רבי — גרשון גאָרגעל דרדקי פון גאלאגאניווקע.

— יונגעלע! ווי אזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּעל דיטעל טלמנ'ס...

— העכער אביסעל!

— טאָפּעל דיטעל טלמנ'ס!...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף א קול:

— טאַ־פּעל! די־טעל! טל־מנ'ס!

— און ביי וועמען לערענסט דו?

— ביי וועמען לערען איך? ביי דרשון דאַרדעל דרדטי פון דאַלאַדאַניוומע!...

דער עולם לאַכט.

דער עולם לאַכט — און איך וויין.

איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דער־פאַר, וואָס מע שלאָגט מיך. איטליכער, ווער עס האָט נאָר אין הארצען, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים. מע לעהרענט מיך, איך זאָל רעדען, „ווי אַ מענטש"...

דער רבי האָט מיר איינמאָל אריינגעזעצט אַ „שפּרייזהעלצעל" און האָט געהייסען די תלמידים, זיי זאָלען מיר שפּייען אין מויל אריין, — טאָמער וועט דאָס זיין אַ רפואה... האָט זיך אריינגעמישט רב זיאַמע דער סטאַליר, וואָס איז געזעסען מיט'ן רבי'ן אונטער איין דאַך.

— וואָס מוטשעט איהר אַ קינד נעבאך אומזיסט־אומנישט? אָט לאָזט מיך אויף איין מינוט, וועט איהר זעהען, אז ביי מיר וועט ער רעדען, „ווי אַ מענטש"...

אזוי זאָגט רב זיאַמע דער סטאַליר, רופט מיך צו, נעמט מיך אָן פאַר'ן בערדעלע און מאַכט צו מיר אזוי:

— קוק אויף מיר, יונגעלע, און זאָג מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט: „אָץ קוצץ — בן קוצץ — קצוצי — לקצץ"...

איך קוק אויף איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט: „אָת טוצץ — בן טוצץ — טצוצי — לטצץ"...

— נישט אזוי! — מאַכט רב זיאַמע. — דו קוק מיר גלייך אין מויל אריין און זאָג מיט מיר אינאיינעם: „יומם השמש לא יככה וירח בלילה"...

איך קוק איהם גלייך אין מויל אריין און זאָג מיט איהם אינ־איינעם: „יומם השמש לא יטטה וירח בלילה"...

— ניין, נארעלע, — זאָגט צו מיר רב זיאמע — דו זאָג ניט ימטה; זאָג בעסער: יככה! יככה! יככה!

— ימטה! ימטה! ימטה!...

רב זיאמע טהוט א מאַך מיט דער האַנד:

— ווייסט איהר, וואָס איך בין דערגאַנגען? ארויסגעוואָרפען די טרחה! איהם וועט שוין קיין טאָטער אויך ניט העלפען. איין אייביגער קאַליקע!

ב.

האָבען אויף שמחת־תורה א פאָהן, טאַקי וואָס א פאָהן הייסט, א פאָהן מיט א שטעקעל, פון אויבען איין עפּעל, אינ׳ם עפּעל א ליכטעל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזען אזא גליק, אזא גליק, וואָס איך האָב גאָר מורא געהאַט אפילו טראַכטען פון דעם. קאָרג גוטע זאַכען איז פאַרהאַן אויף דער וועלט? למאי ס׳איז פאַרהאַן אזעלכע יונגלעך אין חדר, וואָס פערמאָגען געלד אויף צו קויפען א מעסערעל, א בייטעלע, א שטעקעלע? למאי ס׳איז פאַרהאַן יונגלעך אזעלכע, וואָס עסען אלע טאָג קאָנפעקטען, קנאַקען ניסלעך; פון בייגעל און פון בלינעס שמועסט מען ניט! היינט איז פאַרהאַן אזעלכע, וואָס עסען וויסע בולקע אין דער וואָכען... אזא מזל!

אוי, קינדערלעך! איך האָב קיין וויסע בולקע אין דער וואָכען קיינמאָל נישט געגעסען! איך בין געהרען געווען, אז איך האָב געהאַט שוואַרץ־ברויט צו זאַט, מחמת מיר זענען געווען, נישט פאַר אייך גערעכט, ביטערע אָרעמע לייט, אביונים, חאָטש אלע האָבען ביי אונז געהאָרעוועט: דער טאַטע, עליו השלום, איז געווען אונטער־שמש אינ׳ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, די מאַמע, עליה השלום, איז געווען א בריה אויף באַקען קאַרענעם לעקאַך, און די שוועסטער האָבען אונטערגעאַרבייט זאָקען.

איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסען אַזוי, אַז איך זאָל טאַקי באַלד ניט קאָנען עסען נאָך אַ מאָל.

היינט ווער שמועסט האָבען ביי זיך אין קעשענע אַ קאָפּיקע, איין אייגענע קאָפּיקע — דאָס האָט זיך מיר אַפּילו ניט גע'חלומ'ט. און שטעלט אייך פאָר, אַז איך, קאָפּעל קוקאַריקו, ווער מיט אַ מאָל אַ גביר און בעקום מיין אייגענס צוויי־און־צוואַנציג קאָפּיקעס!

אפשר מיינט איהר אַ נס — אַ פריץ האָט פערלאָרען און איך האָב געפונען? האָט איהר דוקא נישט געטראָפען. אָדער טאָמער רעכענט איהר, איך האָב זיי גלאַט אַזוי ערגיץ דערטאַפּט, אַרויס־גע'גנב'עט חלילה פון אַ פושקע? גאָט זאָל אייך היטען פון אַזא מחשבה! איך האָב זיי, שוועהר איך אייך, פערדיענט, כשר פער־דיענט, פערהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פיס.

דאָס איז געווען פורים, האָט מיך דער טאַטע געשיקט, איך זאָל צעטראָגען דעם שלח־מנות צווישען די בעלי־בתים פונ'ם אונ־טערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז. פריהער פלעגט צע־טראָגען דעם שלח־מנות איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער, און איצט, אַז איך בין שוין אַביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט דער טאַ־טע געזאָגט, אַז איך מעג שוין אויך זיין אַ שטיקעל הילף. האָב איך גענומען דאָס שעלעכעל מיט'ן פלעדעל, אַרומגעטראָגען דאָס פון שטוב צו שטוב צווישען אַלע בעלי־בתים פונ'ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, געקנעטען מיט די באָרוויסע פיס די קאַלטע גליטשיגע בלאָטע, און פון די גראָשענס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פאַר'ן וועג, האָב איך געמאַכט אַ זילבערנעם פערציגער מיט פיער גראָשענס.

ג.

בעקומען מיט אַ מאָל אַזאַ אוצר, געה איך אַרום און טראַכט, וואָס טהוט מען מיט, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל געלד?

קומען צו געהן צו מיר דער י צ ר ־ ה ר ע מיט'ן י צ ר ־ ט ו ב און מוטשען מיך. דער יצר־הרע זאָגט:

— וואָס ווערסט דו זיך האַלטען מיט די גראָשענס, נאַר איינער? קויף דיר עפּים: קויף מאַהינדלעך, פּארהאַן זיסע ביי פ י ר אָ נ ־ ד י ט ש ק י ' ן אויפ'ן שטעלכעל; קויף פּלעדלעך גוטע מיט האָניגפּאַרפּעל, אָדער חאַמש איין עפּעל אַ געפּרווירענעם, ווערסט דו זיך מחיה זיין.

— נאָכגעבען די קישקע? — זאָג איך. — וועל איך אויפּעסען אין איין טאָג דאָס גאַנצע געלד. איך וויל ניט!

— גערעכט! — זאָגט דער יצר־טוב. — אַ סך גלייכער שוין פּערלייהען דער מאַמען די עטליכע קאָפּיקעס! איהר וועט דאָס צונוץ קומען.

— אַ חכם! — זאָג איך. — ס'זאָל זיין פּערפאַלען? וואו וועט זי נעמען אויף אָפּצוגעבען?

— זי מוטשעט זיך נעבאָך, — זאָגט דער יצר־טוב, — און צאָהלט פאַר דיר שכר־למוד...

— וואָס געהער זיך אָן מיט דיר שכר־למוד? — זאָגט דער יצר־הרע. — קויף דיר בעסער אַ פּייפעלע פון ווייסע לעהם מיט רויטע פּינטעלעך, אַ מעסערעל אַ שאַרפס מיט צוויי קלינגלעך און מיט אַ מעשענעם קאַסטען, אָדער גאַר אַ בייטעלע מיט אַ גוט שלעסעל.

— וואָס ווערסט דו האַלטען אינ'ם בייטעלע? — זאָגט דער יצר־טוב. — דעם דלות?

— קנעפּלעך! — זאָגט דער יצר־הרע. — ווערסט אָנשטופּען אַ פול בייטעלע מיט קנעפּלעך, וועט מען מיינען, אַז ס'איז געלד. וועלען דיר אַלע יונגלעך מקנא זיין...

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען פון דעם? — זאָגט דער יצר־טוב. — אָט פאָלג מיך, צעטייל גאַר דאָס געלד פאַר אָרעמע לייט. טהו צדקה, ווערסט דו פּערדיענען אַ מצוה, אָרעמע לייט נעבאָך געהען־אויס פון הונגער.

— אָרעמע לייט? — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — ביזט אליין איין אָרעמאַנ'ס א יונגעל. ביזט אַליין תמיד הונגעריג. איט־ליכער איז א ותרן אויף יענעם. פאַר וואָס האָט דיר קיינער ניט געגעבען, אַז דו האָסט ניט געהאַט, נישט היינט געדאַכט?...

ד.

שיער־שיער האָט מיך דער יצר־הרע איינמאָל ניט איבערגע־רעדט.

אין חדר האָב איך געהאַט א חבר — יואליק, א נגיד'ס א יונ־געל. ער פלעגט האָבען תמיד פולע קעשענים מיט גוטע זאַכען. נאַר יענעם געבען האָט ער פיינט געהאַט; מע זאָל זיך אויסציהען פאַר איהם — נישט א שמעק! פלוצים האָט זיך יואליק עפּים אָנ־געהויבען צו מיר שטאַרק צושאַרען, צושמייכלען, געוואָרען מיט מיר חבר — די נשמה!

— דו ווייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ביזט א וואָהל יונגעל, ווי איך בין א איד. איך האָב דיך ליעב נאַר דערפאַר, וואָס דו האָסט פיינט בעטלען, אַזוי ווי אַנדערע: „געב מיר א שטיקעלע! געב מיר א פיצעלע!" אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די בעטלערס!... א שטיקעל קאָנפעקט ווילסט דו?

— א שטיקעל טאָנפעט? — זאָג איך. — פאַר וואָס ניט?

— נו, — זאָגט ער — און ניסלעך א צוויי וואָלסט דו גע־קנאַקט?

— ניסלעך? — זאָג איך. — פאַר וואָס ניט? איך זאָל האָבען, וואָלט איך דעטנאַטט.

יואליק לעגט אַריין די האַנד אין קעשענע. איך מיין, אַז דאָס נעמט ער אַרויס און גיט מיר. צום סוף רופט ער זיך אָן צו מיר:

— איך וועל דיר געבען מאַרמעלאַד א האַלב שטיקעל און ניס־לעך דריי... אויב דו ועסט זיך מיט מיר בייטען. וועסט זיך ביי־טען?

— בייטען ? — זאָג איך. — מיט וואָס וועלען מיר זיך בייטען ?

— איך וועל דיר — זאָגט ער — געבען דאָס מעסערעל מיינס. דו ווייסט דאָך מיין ווייס מעסערעל ? איין אמת'דיגס, א זאוויאַלאָווס !

א חידוש אביסעל, אויב איך וויים יואליק'ס מעסערעל ! וועד ווייסט נים יואליק'ס מעסערעל ? וויפיעל מאָל האָב איך איהם דערויף מקנא געוועזן ! וויפיעל מאָל האָב איך דאָס געזעהן אין חלום !...

— נו, און איך ? — זאָג איך. — וואָס זאָל א י ך דיר געבען דערפאר ?

— און דו — זאָגט ער — וועסט מיר געבען דיין זילבערנעם פערציגער.

— נעם ! — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — נעם, ס'איז איין אנטיק פון א מעסערעל. אלע יונגלעך וועלען דיר מקנא זיין...

איך וויל ארויסנעמען געלד ; נאָר באלד פערחאַפּ איך מיך.

— א חכם א איד ! — זאָג איך. — פאר א פערציגער קאָן מען שוין קויפען א נייַ מעסערעל.

— אָט אזא מעסערעל ? — זאָגט יואליק. — פורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל !... שא, ווייסט דו גאָר וואָס ? איך געב דיר צו א האַלב מויז קנעפּלעך ביינערנע.

— פאר דרייסיג — זאָג איך — קאָן מען קויפען צעהנטויזענד מויז קנעפלעך.

— נו, — זאָגט ער — און קאָנפעטען און ניסלעך איז קיין געלט נים ? איך זאָג דיר צו, אלע מאָל, ווען דו וועסט בעטען, געב איך דיר, ווי איך בין א איד. אָט האָב איך א צוויאָק איין אייזערנעם, זעהסט דו ? — שענק איך דיר אוועק דעם צוויאָק אומזיסט. דו זעהסט, וואָסער א צוויאָק ?

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — צוויעטעס ?

— ער וועט דיר — זאָגט ער — צונויפֿ קומען, נאַרעלע. קאָנסט איהם פֿאַרשלאָגען וואו דו ווילסט. קאָנסט מיט איהם אויסגראָבען אַ גריבעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דראָבען דריבלעך?

— איך וועל דיך — זאָגט ער — לאָזען דאַוונען אין מיין סידור׳על.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דאַוונען אין פֿרעמדע סידורים?

— איך וועל דיר געבען — זאָגט ער — אָנמעסטען מיין שבת־דיג קאַשקעטעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — מעסטען פֿרעמדע טאַש־טעטען?

— ווילסט דו ניט? נאַ־זשע דיר! — מאַכט יואליק און דער־לאַנגט מיר אַ בוכענצי אין זייט אריין. — געפֿעלט אייך אַביסעל אַ קבצנ׳יוק? איך געב איהם אַזוי פֿיעל זאַכען: אַ מעסערעל, און קנעפּלעך, און קאָנפֿעקטען, און ניסלעך, און אַ צוויאַק, און אַ סידור׳על, און אַ היטעלע אָנמעסטען — וויל ער נאָך ניט! אַ קבצנ׳ישע קישקע — וויפֿיעל מע לעגט אין איהר ניט אריין, איז ווינציג! ער מיינט, אַז ער האָט אַ זילבערנעם פֿערציגער, איז ער שוין אַ גאַנצער יאַ־טובי־דאַם! ווארט אויס, טאַפּעלע טוטאַריטו, וועסט אַמאָל אָנקומען צו מיר, וועט דיר אויספֿאַלען באָקאָם!... נחמיה! נאַ, איך שענק דיר אָוועק דעם צוויאַק!...

יואליק שענקט־אָוועק דעם צוויאַק נחמיה׳ן (איין אָרעם יונגעל, וואָס הינקט אויף אַ פֿיסעל), און מיט מיר ווערד ער אויס חבר.

ה.

וועט איהר דאָך פֿרעגען: אויף וואָס פֿאָרט האָב איך געהאַלטען דאָס געלד?

ערשטענס, אויף ל"ג־בעומר צו דער סעודה. ל"ג־בעומר צו דער סעודה פּלעגען אַלע קינדער ברענגען עפּיס אין חדר אריין: ווער מזומן געלד, ווער איין עסענוואַרג, און ווער אַ נאַשעריי. נאָר איך איינער פּלעג קומען מיט מיין שטענדיג אָנבייסען — אַ שטיקעל ברויט מיט קנאָבעל. עס פּלעגט מיר פּלאַמען דאָס פּנים; און חאַטש אין קאָהן האָט מען מיך אריינגענומען גלייך מיט אַלע יונג־לעך, נאָר געפּיהלט האָב איך, אַז ס'איז מצד רחמנות — און ס'איז מיר ניט איינגעגאַנגען די שמחה... „אצינד, האָב איך מיר געטראַכט, הער איך אייך אַלע מיט'ן קאָטער; איך בין, ברוך־השם, אַזאַ פּאַרשוין, וואָס איך געה מיט מזומנים. ווי באַלד אַזאַ נגיד'ס אַ יונגעל, ווי יואַליק, גיט צושטייער אַ פּערטעלע, מעג איך געבען אַ קאָפּיקע, ווארום וואָס בין איך אָקעגען איהם? אַ גאָרנישט! ווי איז אָבער דער דין, אַז איך געב אַ פּיטאַקעל, בין איך יוצא? נו, געב איך טאַקי אַ גריווינקע — און ווייסט ווער איז קאָפּעל קור־קאַריקו!"...

און איך האָב אריינגעבראַקט אין דער קאַראַבקע אויף ל"ג־בעומר צעהן קאָפּיקעס, דאָס איבעריגע געלאָזט אויף שפּעטער.

שפּעטער, זומער־לעבען, ס'איז אויפגעקומען גרינוואַרג, עס האָ־בען זיך בעוויזען פרישע אויבסטען ביי פּיראָנדיטשקי'ן אין די מול־טערלעך, איז געקומען ווידער אַ מאָל דער יצר־הרע.

— זעהסט — זאָגט ער — גרינע אַגרעסען? זעהסט, וואָסערע רויטע ווייכפּערלעך?

— פון גרינע פּירות — זאָג איך — ווערען נאָר היילינ די צייהן.

— מאַך „שהחיינו", — זאָגט צו מיר דער יצר־טוב — שהחיינו איז אַ מצוה...

— שהחיינו — זאָג איך — וועל איך נאָך צייט האָבען צו מאַכען; דער זומער איז נאָך גרויס. עס וועט נאָך געהן אַ סדרה פון ווייכשעל און פון פּלאַמען, פון עפּעל און פון בארען, פון דיניעס

און פון קאַוועגעס... איך וועל בעסער איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען אַ פּאָהן.

און ס'איז געבליבען, איך זאָל איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען אַ פּאָהן.

ו.

נאָט האָט געהאָלפען, דער סוכות איז געקומען, און איך האָב מיר געקויפט אַ פּאָהן, אַ גרויסע, אַ געלע, אַ „צווייזייטענדיגע".

פון איין זייט זענען געווען אויסגעמאָהלט צוויי חיות, וואָס האָבען געהאַט אַ פּנים פון קעץ, נאָר באמת זענען זיי געווען לייבען, מיט אָפענע מיילער און מיט לאַנגע צונגען. אויף די צונגען ביי זיי זענען געווען ארויפגעטהאָן פייפלעך, אפנים, שופרות, מחמת ס'איז געשטאַנען אָנגעצייכענט מיט גרויסע אותיות: בחצוצרות וקול שופר.

אונטען, אונטער די לייבען, איז געשטאַנען אויפגעשריבען פון דער רעכטער האַנד: דגל מחנה יהודה. פון דער לינקער האַנד: דגל מחנה אפרים.

דאָס האָט איהר ערשט איין זייט פּאָהן. אויף דער אַנדערער זייט איז געווען נאָך שענער. דאָרט זענען געשטאַנען אויסגע־מאָהלט די פּאָרטרעטען פון משה מיט אהרנ'ען, פּינקטליך, ווי לעבעדיגע. משה מיט אַ גרויסען דאַשעק אויפ'ן שטערן, און אהרן מיט אַ גאָלדענער רייף אויף דער געלער פּאַטלע. אין מיטען, צווישען משה מיט אהרנ'ען, — אַ גאַנצע חאַליאַסטרע אידעלעך, געפּאַקט איינס אויף דאָס אַנדערע, מיט תורה'לעך אין די הענד. אַלע האָבען זיי איין פּנים, גלייך ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט: אַלע מיט לאַנגע אַלץ איינע קאַפּאָטקעלעך, אַלע מיט שיך און זעקלעך און אַלע מיט גאַרטעלעך, אביסעל נידעריגער פון דער דיך... די אידעלעך הויבען פיס און זינגען: שישו ושמחו בשמחת תורה.

בעקומען אַ פּאָהן, בעדאַרף מען קריגען אַ שטעקעל צו דער פּאָהן.

דאָ מוז מען שוין אָנקומען צו רב זיאַמע דעם סטאָליר, טאַקי דער אייגענער רב זיאַמע, וואָס האָט אַמאָל זיך אונטערגענומען מיך אויסלערנען רעדען, „ווי אַ מענטש“.

— וואָס ווענסט דו עפּיס זאָגען, טאַפּעלע טומאַריטו?

— אַ שטעקעל צו דער פּאָהן...

— וואָס הייסט — זאָגט ער — אַ שטעקעל?

— אַ שטעקעל — זאָג איך — פון אַ שטימעל האָלץ, מע זאָל טאָנען טראָגען די פּאָהן.

רב זיאַמע טרייבט מיט מיר אַזוי לאַנג קאַטאָוועס, ביז איך צעוויין מיך. דעמאָלט ווערד ער ווייך, וואַרפט־אַוועק אַלע אַרבייט, נעמט אַ שטיקעל האָלץ, אַ שניץ אַהער, אַ שניץ אַהין — פאַרטיג.

אצינד פעהלט מיר נאָר איין עפּעל מיט אַ ליכטעל, געוויינט־ליך, פון וואַכס, ניט פון חלב, וואָרום חלב, אַז ווענט אַרויפקאַפּען אויפ'ן עפּעל, איז פערפּאַלען דער עפּעל, מע וועט איהם נאָכדעם ניט קאָנען עסען... אָבער וואַכס מאַכט ניט אויס, וואַכס איז כשר.

נו, און וואַכס איז דאָך ביי מיר פאַרהאַן מעהר ווי ביי אַלע יונגלעך. אדרבה, אַ יונגעל, אַז ער בעדאַרף אַ שטיקעל וואַכס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרום מיין טאַטע איז דאָך אונ־טער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כפור פון די ליכט געהער צו איהם — דאָס איז זיין הכנסה. ער שמעלצט דערפון „שמשים“ צו די חנוכה־ליכטלעך, הבדלות און סטאָטשיקעס. און וואָס עס פאַלט־אַראָפּ פון די הבדלות מיט די סטאָטשיקעס געהער צו מיר — דאָס איז מיין הכנסה.

הקיצור, איך האָב אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף!

ז.

אריינגעזועצט די פּאָהן אינ'ם שטעקעל, אויפגעפּאַסט אויפ'ן שפּיץ אַ רויטען עפּעל און אָנגעצונדען פון אויבען דאָס וואַכסענע ליכטעל, לאָז איך מיך שמיני־עצרת אויף דער נאַכט אין שוהל אריין, צו די הקפות, לעבעדיג־פריילעך, ווי אַ גליקליכער פּרינץ, ווי אַ בן־מלך, וואָס קיינער איז צו איהם ניט גלייך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין שוין אין שוהל אויבען, אויף דער מזרח־באַנק, מיט אַלע בעלי־בתי'שע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פּאָהן איז שענער פון אַלע פּאָהנען. מיין עפּעל איז רויטער פון אַלע עפּעל. מיין ליכטעל איז גרעסער פון אַלע ליכטלעך. אין שוהל איז איין ענגשאַפט, אַ היץ מיט סכנת־נפשות. ווייבלעך און מיידלעך אַ סך זענען געקומען קושען די תורה. אָט געהט רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית אויף צופריהער, ווי אַ גענעראַל־פעלדמאַרשאַל. נאָך איהם — די בעלי־בתים. רב מלך ציקעלט זיך און זינגט אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ר ד ־ ־ ־ ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א !" די ווייבלעך מיט די מיידלעך שפּרינגען אין פּנים אריין, קושען די תורות און שרייען מיט אַ קוויטש: „דערלעבט איבער אַ יאָהר! דערלעבט איבער אַ יאָהר!"— „גם אתם! גם אתם!"

נאָר איידער מע קומט־צו צום אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, דאָרט וואו איך דאַווען, מוז מען דורכגעהן פאַר־ביי עטליכע שוהלען און בתי־מדרשים: די קאַלטע שוהל, די ליט־ווישע שוהל, דאָס שניידערשע שוהלכען, דאָס גרויסע בית־מדרש, דאָס קליינע בית־מדרש, דאָס אַלטע בית־מדרש, די ערשטע קלויז, די חסיד'ישע קלויז, די מתנגד'ישע קלויז, די נייע קלויז, דאָס געלע קלייזעל — ביז מע קומט צו דער קצב'ישער קלויז, און פון דאָרטען שוין לאָזט מען זיך אַראָפּ אין אונטערשטען קלייזעל.

אַט־אָ־די אַלע שוהלען און בתי־מדרשים, וואָס איך האָב אייך דאָ אויסגערעכנט, זענען חלילה נישט צעוואָרפען דער אין ליסי, יענער אין סטריסי, ווי ביי אייך אין יעהופּעץ. ביי אונז, אין כתרי־לעוויקע, איז אַ חיות. ביי אונז געפינען זיי זיך אַלע אויף איין גאַס, אויף איין שטיקעל ערד, כמעט אין איין הויף, — און דאָס ווערד אָנגערופען דער „שוהלהויף".

אונזער שוהלהויף איז אינגאַנצען כמעט איין שוהל. זומער, אַז די פענסטער זענען אָפען, און איהר געהט פאַרביי בשעת מע דאַ־ווענט, ווייסט איהר ניט וואָס איהר זאָלט טהון: צי איהר זאָלט בלייבען שטעהן און שפּרינגען קדושה, צי איהר זאָלט זיך אָנבויגען חאַפּען אַ ברכו, צי איהר זאָלט ענטפערען „אָמן יהא שמיה רבא". בשעת פון איין זייט הערט זיך אַ געזאַנג „אָז ישיר משה", שרייט עמיצער פון דער זייט: „א־ח־־־ד!" פאַלט איינער אריין פלוצים מיט אַ ניגון פון דער גמרא: „מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל". שלאָגט איהם איבער נאָך איינער מיט אַ ניגון: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא". קומט צו געהן אַ דריטער און לאָזט־אויס גאָר מיט איין אַנדער טאָן: „הללויה! הללויה!"...

אונזער שוהלהויף האָט צוויי געשטאַלטען: אין דער וואָכען איז ער אַנדערש, שבת און יום־טוב — ווידער אַנדערש. אין דער וואָכען איז ער אַ מאַרק פון אידישע ספרים, טליתים, ציצית און מזוזות, פּוילע עפּעל, קברות־באַרלעך, טעמעטשקעס און בעבלעך, מאַהינדלעך, בייגעלעך און צוקערלעקאַך. ציעגען צעלעגען זיך, ווי ביי'ם טאַטען אין וויינגאַרטען, און זענען מעלה־גרה, שאָקלען בשעת מעשה מיט די בערדלעך. קומט אָבער שבת און יום־טוב — אויס מאַרק, אויס מסחר, אויס ציעגען. אידען, זאָלען געזונד זיין, קלויבען זיך צענויף רעדלעך־ווייז, מע רעדט און מע נראַגערט. מע דערצעהלט נייעס פון דער גאַנצער וואָך, פונ'ם גאַנצען יאָהר און פון דער גאַנצער וועלט. אויך קינדער, חדר־יונגלעך, זענען דאָ. חדר־יונגלעך פון אַלע חדרים לויפען, שפּרינגען, שוועבען אַהין און אַהער, ווי די פיש אין וואַסער; גאָט האָט זיי געשענקט אַ מתנה—

זיי זענען פריי! מע בעטראַכט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע די נייע קאַפּאָטקעלעך, וועמען ס'איז לענגער, די יום־טוב'דיגע קאַש־קעטלעך, וועמענ'ס קאָפּ איז גרעסער, און מע מעסט אויף פינגער, וועמענ'ס פּאה איז קירצער. דערביי האַפּט מען, געוויינטליך, ווער אַ פליק און ווער אַ שטורך און ווער אַ קלאַפּ — ס'איז פריילעך.

נאָר פריילעכער ווי אַלע מאָל איז סוכות, שמיני־עצרת אויף דער נאַכט, פאַר די הקפות, בשעת אַלע יונגלעך פון אַלע חדרים קומען זיך צענויף אַהער מיט די פאָהנען. דאָ מושטירעוועט מען זיך אוים אויף כתות, גרויסע יונגלעך בעזונדער און קליינע יונגלעך בעזונדער. דאָ בעטראַכט מען איינס ביי'ם אַנדערען די פאָהנען, וועמענ'ס שטעקעל איז גרעסער, וועמענ'ס עפּעל איז רויטער, וועמענ'ס ליכטעל איז פון חלב און וועמענ'ס — פון וואַכס. דערביי פאַלען געגנוג ווערטלעך, חכמות און געלעכטערען. איינער טהוט אַפּ דעם אַנדערען אַ שפּיצעל: ער פערלעשט איהם דאָס ליכטעל, אָדער ער פער'גנב'עט זיך און בייסט איהם אָפּ דעם עפּעל, בעקומט ער אין טאַטענ'ס טאַטען מיט אַ פּאַטש אויף פערבייסען — ביז מע צעגעהט זיך איטליכער אין זיין שוהל אריין.

ח.

— מזל־טוב! טאַפּעלע טוטאַריטו האָט אַ פּאָהן! שלום עליכם, אַ גוטער איד, אַ האַלבען פּנים אָפּגעבריהט...

מיט אַזאַ ברייטען ברוך־הבא האָבען מיך חברה קונדייסים בעגעגענט, אַז איך בין געקומען אוים'ן שוהלהויף מיט מיין פּאָהן. איך בעטראַכט אַלע פאָהנען און וואַרף אַ קוק אויף מיין פאָהן — ווער? וואָס? וועמען? ווי קומען זייערע פאָהנען צו מיין פאָהן?

ערשטענס, די פאָהן אַליין. ביי קיינעם שטעהט זי ניט אַזוי גלייך אריינגעזעצט אין שטעקעל, אַז מע זאָל ארויסזעהן ביידע זייטען. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ גלייך, קיילעכיג, געטאַקט שטע־קעל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ רויטער גלאַטער עפּעל. ביי קיי־

נעם איז גיטאַ אַזאַ שען געראַטען ליכטעל, וואָרום ווער פערמאָגט אַזוי פיעל וואַכס, ווי איך? ווער האָט געחאַפּט אַזוי פיעל פּעטש מיט סטוסאַקעס, ווי איך, בשעת דער טאַטע האָט מיך געחאַפּט אין פּאָלעש אונטער דער באַנק קלויבען די שטיקלעך וואַכס פון די צעשמאָלצענע יום־כפור'דיגע שטיקלעך ליכט?... איך מאַך אַ פער־גלייך צווישען מיין פאָהן און צווישען די אַלע איבעריגע פאָהנען — און מיין האַרץ ווערד פול מיט גדלות. עס מאָהלט זיך מיר אויס, אַז איך וואַכס און וואַכס העכער און העכער, לענגער און ברייטער, די פיס טראָגען מיך. עס גלוסט זיך מיר לאַכען, שרייען, קוויטשען, האַפּען אַ טענצעל...

— אַנו, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נגיד'ס און בלייבט שטעהן פערגאַפט.

ער בעקוקט מיין פאָהן. איך בעקוק זיין פאָהן. „אויך מיר אַ פאָהן! — טראַכט איך מיר. — אויך מיר אַ שטעקעל! אויסגע־בויגען, גלייך ווי אַ קאָטשערע!" איך זעה, אַז ער איז אַ געקאָכ־טער, נאָר איך מאַך מיך ניט וויסענדיג און קוק בלומרשט אָן אַ זייט.

— קאָפּעל! — מאַכט ער צו מיר. — וואו האָסט דו גענומען אַזאַ שען שטעקעלע?

— האַ? — זאָג איך און דרעה מיך אויס צו איהם מיט'ן פּנים.

— וואו האָסט דו דערטאַפּט — זאָגט ער נאָך אַ מאָל — אַזאַ טשאַקענדיג שטעקעלע?

— וואָס איז דען? — זאָג איך צו איהם. — ווילסט זיך אפשר בייטען אויף דיין צוויאָק?...

יואליק פערשטעהט דעם שמאַך. ער טהוט אַ גלאַנץ מיט די אויגלעך, אַ סמאָרע מיט דער נאָז, לענגט־אריין די האַנד אין קע־שענע און טרעט־אָפּ. איך קוק איהם נאָך און קוועל, עס קומט מיר צו אַ שטיק געזונד. איך זעה, ווי ער רופט־אָפּ נחמיה'ן מיט'ן קרומען פּיסעל אויף אַ זייט און סוד'עט זיך מיט איהם און ווינקט אויף מיר מיט די אויגען. איך זעה גאַנץ גוט, נאָר איך מאַך מיך ניט וויסענדיג. אין אַ מינוט אַרום געהט־צו צו מיר נחמיה מיט'ן

קרומען פיסעל, האלט יואליק'ס פאָהן מיט'ן קרומען שטעקעל און רופט זיך אָן צו מיר:

— געב מיר אָנצינדען דאָס ליכטעל; מיינס האָט זיך פאַר־לאָשען.

— ס'איז דען דיין פאָהן? — זאָג איך צו איהם און בויג איהם אָן מיין פאָהן מיט'ן ליכטעל. — איך ווייס דאָך ווער'ס פאָהן דאָס איז...

און איידער איך קוק מיך ארום, טראָגט־צו נחמיה זיין אָנגע־צונדען ליכטעל צו מיין פאָהן און מאַכט בורא מאורי האש. מיין פאָהן צינדט זיך אָן, טהוט א פלאַקער, פ־פ־פו — אוים פאָהן!

. . . .

ווען עס פאַלט־אראָפּ פונ'ם הימעל א שטיין גלייך מיר אין קאָפּ אריין, ווען א ווילדע חיה פאַלט־אָן אויף מיר און וויל מיך פערצוקען, אָדער ווען עס קומט מיר אָקעגען א מת אים האַלבע נאַכט אין ווייסע תכריכים און וויל מיך ווארגען, — וואָלט מיין שרעק נישט בעדאַרפט זיין אזוי גרויס, ווי בשעת איך האָב דער־זעהן מיין נאַקעטען שטעקען מיט דער אָפּגעברענטער פאָהן. עס האָט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פונ'ם הארצען א געשריי:

— אוי וועה, מיין פאָהן! מיין פאָהן! מיין פאָהן!...

עס האָבען זיך א גאָס געטהאָן טרערען פון מיינע אויגען. די גאַנצע וועלט איז פאַר מיר געוואָרען פינסטער. דאָס שטעקעל מיט'ן עפּעל מיט'ן ליכטעל זענען ארויסגעפאַלען פון מיינע הענד, און איך האָב מיך געלאָזט געהן, איך ווייס אַליין ניט וואוהין. איך געה און גיס און גיס מיט הייסע ביטערע טרערען. איך ברעך די הענד און בעוויין מיין פאָהן, ווי מע בעוויינט א טוידטען. און איך קום צו געהן אהיים איינער אַליין, אָהן א פאָהן, און איך פערקלויב מיך אין א ווינקעלע, און דאָ, אין דער פינסטער, זיץ איך, דעם

קאָפּ אַראָפּ צווישען די קניהען, און וויין שטילערהייד, קיינער זאָל ניט זעהן, קיינער זאָל ניט הערען, און איך פרעג ביי גאָט אַ קשיא:
— גוואלד, גוואלד, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וואָס און פאַר ווען?!...

• • • • • • • • • • • • • • • •

דאָס לעצטע קאַפּיטעל.

איהר ווייסט, קינדער, אַלע מעשיות האָבען אַ סוף און לאָזען זיך אויס אָדער פריילין, אָדער טרויעריג.

אידישע מעשיות לאָזען זיך אויס, צום מיינסטען, טרויעריג. פאַרהאַן ביי אונז אַ ווערטעל, אַז אַ איד, ובפרט איין אָרעמאַן, טאָר קיין הנאה ניט האָבען. ס'איז אַ סך וועגען דעם צו רעדען; אַז איהר וועט אונטערוואַכסען, וועט איהר געוואָהר ווערען... דערווייל בעדאַרף איך אייך זאָגען, אַז די מעשה מיט מיין פּאָהן האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזט דערמיט, וואָס איך האָב אייך דאָ דערצעהלט. איך האָב נאָך גוט, גוט צוגעקרענקט, געלעגען אין אַ העליש פייער, געזעהן פאַר זיך משונה־מאָדנע זאַכען, שלאַנגען און עקדישען מיט פייערדיגע צונגען און ווילדע חיות אינ'ם געשטאַלט פון מענשען... איך האָב געהערט משונה־מאָדנע קולות פון קעץ און פון פּיפּער־נאָטערס. איך האָב זיך געוואָרפען, געךעדט פון היץ, געוועזן פאַר־ביי. מע האָט נישט געהאַלטען פון מיין לעבען. אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז האָט מען שוין אפילו אָפּגעזאָגט תהלים אויף. איך בין געוועזן העכער האַלב אויף יענער וועלט.

נאָר אַזוי ווי ס'איז היינט ערב יום־טוב, און יום־טוב, בפרט שמחת־תורה, בעדאַרף מען זיין פריילין, וויל איך אויסלאָזען די מעשה מיט מיין פּאָהן אויך פריילין.

ערשטענס, זעהט איהר, אַז איך בין מיט גאָט'ס הילף ניט געשטאָרבען.

צווייטענס, זייט וויסען, אז אויפ'ן אנדערען יאָהר האָב איך געהאט א פאָהן נאָך א שענערע, מיט א שענערען שטעקעל, מיט א שענערען עפּעל, און בין דוקא געווען אין שוהל גאַנץ אויבען־אָן, אויף דער מזרח־באנק, מיט אלע בעלי־בתישע קינדער. די ליכט האָבען געברענט. מיין פאָהן האָט געשיינט. אידען זענען געגאַנגען מיט די הקפות. רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית איז גע־גאַנגען אויף צו־פריהער, ווי א גענעראַל־פעלדמאַרשאַל. ער האָט זיך געציקעלט און געזונגען אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ר ד ־ ־ ־ ל י ם , ה ו ש י ע ה נ א !“ ווייבלעך און מיידלעך אָהן א שיעור האָבען געקושט די תורות, געשפּרונגען אין פנים אריין און געשריגען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דער־לעבט איבער א יאָהר!“ — „גם אתם! גם אתם!“

קינדער, ג ם א ת ם !...